

**Muhammed Hulusî Usturumcavî'nin Bilinmeyen Bir
Risalesi: Risâletü'l-Esmâî'l-İsnâ 'Aşere-Dâ'iretü'l Beyne'l-Celvetîyye**

Emrah ÖZDEMİR¹

Öz

İnsan-ı kâmil olma yönünde, riyazet, halvet, uzlet gibi tavırlarla nefle mücahede etmeyi esas alan ve Kur'an ve sünneti bu mücahede sürecinde merkeze alan sufi hayat tarzı tasavvuf ve tarikat adları ile kurumsal bir hâl almış ve belirli bir sistematik içerisinde manevi eğitimin merkezleri haline gelmiştir. Her tasavvufî yolun yani tarikatın kurucu şeyhi, o yola tabi olanlara yolun âdâb ve erkânını içeren eserler kaleme almışlar ya da yolun prensiplerine dair yaptıkları sohbetler daha sonra müntesipleri tarafından kaleme alınıp kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Fıkıh, kelam, hadis, tefsir gibi temel İslamî disiplinlerin her birinin kendine ait istilahları vardır. Tasavvuf, duyu organlarının kifayet etmediği metafizik âleme kalp ile yapılan bir yolculuktur. Sufînin elde ettiği bu manevî bilgi doğrudan doğruya nâzil olan vahiyden farklı olarak perdelidir ve çoğu zaman teville muhtaçtır. Bu manevi yolculukta sâlikin rehberi ve açılan her bir âlemin tevil edicisi onun pîri mürşid-i kâmilidir. Celvetî tarikatı da kulun rıza makamına ulaşması ve sâlikin insân-ı kâmil mertebesine ulaşması amacıyla ortaya çıkan manevi bir teşekküldür. Celvetîler de *Lâ ilâhe illallah* olan tevhid zikrinin yanı sıra diğer isimlere de temessük etmişlerdir. Celvetî şeyhlerinden İsmail Hakkı Bursevî bu yedi isme beş isim daha ilave ederek Celvetî sâliklerinin sülûkunun on iki isimle tamama ereceğini ifade etmektedir. Bu isimler *Lâ ilâhe illallah*, Allah, Hû, Hak, Hayy, Kayyûm, Kakhâr, Vehhâb, Fettâh, Vâhid, Ahad, Samed isimleridir. İsmail Hakkı Bursevî'nin 18. yy'da bugünkü Kuzey Makedonya sınırları içerisinde yer alan Usturumca şehrinde yaşamış olan şeyh ve şair halifelerinden Muhammed Hulusî, Celvetî sâliklerinin kullandığı on iki isme dair "Risâletü'l Esmâî'l-İsnâ 'Aşere-Dâ'iretü'l Beyne'l-Celvetîyye" adlı Arapça risaleyi kaleme almış ve Celvetîler arasında kullanılan on iki isimle birlikte istiğfar, salâvat-ı şerif ve kelime-i tevhidin de şerhlerini yapmıştır. Her bir kelimenin lügat anlamının yanında, Arapça sarf ilmine göre kelimelerin nasıl türetildiğini ve nahv ilmine göre ise kelimelerin cümle içinde nasıl bir anlam kazandığını bu ilimlerin otoritelerinden referanslar sunarak aktarmıştır. Usturumcavî, Celvetî şeyhlerinin sâliklere hangi ismi neden zikretmesi gerektiğini ve sâlikin devam ettiği zikir sonucunda nasıl

¹ Arş. Gör. Emrah ÖZDEMİR, Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, emrahozdemir@artuklu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1378-2393.

bir davranışa sahip olması gerektiğini eserinde zikretmektedir. Usturumcavî, şeyhi İsmail Hakkı Bursevî'den öğrendiği sülûk sistemini, kendinden sonra gelecek olan müritlere de izahlı bir şekilde aktarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhammed Hulusi Usturumcavî, Celvetîlik, Tasavvuf Risalesi, Tarikat, Zikir

An Unknown Tractate of Muhammed Hulusi Usturumcavî: Risâletü'l-Esmâil-İsnâ 'Aşere-Dâ'iretü'l Beyne'l-Celvetîyye

Abstract

Sufi lifestyle, which is based on combating the nafs with attitudes such as desire, halvet, uzlet, and taking the Qur'an and Sunnah into the center of this struggle, has become an institutional form with the names of Sufism and within a certain systematic spiritual education has become centers. The founding sheikh of each sect wrote his works to his disciples containing the principles of the sect, or their conversations about the principles of the road were later written by his followers and passed down from generation to generation. Each of the basic Islamic disciplines such as fiqh, kalam, hadith, and tafsir have their own concepts. İsmail Hakkı Bursevî, one of the Celvetî sheikhs, adds five more names to these seven names and states that the phrases of the Celvetî sahas will be completed with twelve names. These names are La ilahe illallah, Allah, Hû, Hak, Hayy, Kayyûm, Kakhâr, Vehhâb, Fettâh, Vâhid, Ehad, Samed. Muhammed Hulusî was a sheikh and poet who lived in the city of Usturumca in North Macedonia in the 18th century. He was the caliph of İsmail Hakkı Bursevi. He wrote the Arabic work titled "Risâletü'l Esmâil-İsnâ 'Aşere-Dâ'iretü'l Beyne'l-Celvetîyye." In addition to the dictionary meaning of each word, he explained how the words were derived and how the words gained meaning in the sentence. Muhammad Hulusî explained the sect system he learned from the sheikh İsmail Hakkı Bursevi in detail to the followers who came after him.

Keywords: Muhammed Hulusi Usturumcavî, Celvetî sect, Tractate of Sufism, Sects, Dhikr

Extended Abstract

Sufi lifestyle, which is based on combating the nafs with attitudes such as desires, halvets and uzlets, in the direction of being a perfect human, has taken a corporate form with the names of Sufism, which take the Qur'an and Sunnah into the center in this struggle process. It has become centers of spiritual education within a certain systematic. The founding sheikh of every sect, he wrote works containing the devotion and power of the road to those who were subject to that sect, or their conversations about the principles of the sect were later written down by the followers and passed down from generation to generation. Of course, the provisions of the

Qur'an and the sunnah of the Prophet are the basis of Sufi thought. Sufis think that the absolute truth will be reached with some provisions called religious knowledge, which contain religious meanings as well as the prophetic provisions of the Qur'an and Sharia. According to the Sufis, the crust of the core of Islam is sharia, and its essence is tariqa. The way of reaching this essence is through the struggle with the ego, from the austerity and the taqwa. Each of the basic Islamic disciplines such as fiqh, kalam, hadith, and tafsir have their own concepts. Sufi thought also has some concepts and epistemological resources that it produces on the way of becoming a perfect human. Sufi's source of information is Qur'an and sunnah, observation, inspiration and dream. There are different levels of knowledge in Sufi thought.

Classified as İlme'l yakîn, ayne'l yakîn and Hakke'l yakîn, these ranks change according to the meaning gained in the spiritual journey of Sufi. Unlike revelation, this spiritual knowledge obtained by the Sufi is uncertain and often in need of explanation. In this spiritual journey, the guide of the Sufis and the explanatory of each opening world is his sheikh. Celvetî sect is a spiritual organization that has emerged with the aim of reaching the servant of the servant and reaching the level of the perfect human. Although there is controversy about who the first founder of the cult was, there are many common aspects with the Halvetî sect both in the formation phase and the spiritual journey. Basically, both sects differ in dhikr style. The point where both orders are essential is that the Halveties continue their worship in a private environment, and celveties are in worship in the public. In the Celvetî sect built on nafs discipline and dhikr, Sufi follows a name according to its exquisite rank and continues to worship with that name until it reaches the upper level of excellence with the suggestions of its murshid. In the sect of Halvet, worship was made with seven names corresponding to the order of seven nafs. These names are La ilâhe illallah, Allah, Hû, Hak, Hayy, Kayyûm, Kakhâr. Ismail Hakkî Bursevî, one of the Celvetî sheikhs, added five more names to these seven names. These names are Lâ ilâhe illallâh, Allah, Hû, Hak, Hayy, Kayyûm, Kakhâr, Vehhâb, Fettâh, Vâhid, Ahad, Samed. Muhammed Hulusî Usturumcavî, one of the followers of İsmail Hakkî Bursevî, who lived in the city of Usturumca, which is located within the borders of Macedonia in the 18th century, has wrote an Arabic work titled "Risâletü'l Esmâü'l-İsnâ 'Aşere-Dâ'iretü'l Beyne'l-Celvetiyye" In addition to the lexical meaning of each word, he explained how the words were derived according to Arabic and how the words gained meaning in the sentence by providing references from the authorities of these sciences. Usturumcavî explained the sufi system, which he learned from Sheikh Ismail Hakkî Bursevî, to the followers, who came after him, in a explainable way.

Giriş

Tasavvuf, İslam'ın ruh hayatı ve İslam peygamberinin şahsında temsil ettiği manevi otoritenin kurumsallaşmış ve günümüze kadar yaygınlaşarak gelmiş şeklidir. Konusu marifetullah, gayesi sâlikleri 'ihsan' denilen ve Allah'ı görüyormuşçasına yapılan kulluk şuuruna erdirmek ve Kur'an'ı Allah Resulü'nün yaşadığı gibi yaşamaya çalışmaktır (Haksever 2017: 18). Mutasavvıflar tasavvufun kaynağını doğrudan doğruya Kur'an ve sünnete bağlamaktadırlar. İslam'ın şer'î ve zahirî hükümlerinin yanında suffiler, tasavvuf adı altında ilm-i ledûna talip olmuşlar ve riyazet, mücadele gibi usullerle insan-ı kâmil olmayı ve Hakk'ın rızasını kazanmayı amaç edinmişlerdir. Tasavvufî hayatın kurumsal teşekkülleri olan tarikatlar, müntesiplerinin bu gayeye ulaşmalarında önemli rol oynamaktadır. Her tarikatın pîri ve kurucusu kabul edilen şeyh, kendisinden sonra gelecek olan mürid ve sâlikler için o tarikatın âdâb ve erkânını ihtiva eden eserler kalem almışlardır. Bu eserler kuşaktan kuşağa o tarikatın müntesipleri arasında okunmuş, şerhleri edilmiş, kimi zaman da farklı dillere çevirileri yapılmıştır. Bu çalışmada 18. yy. Celvetî şeyhlerinden ve İsmail Hakkı Bursevî'nin halifelerinden olan Muhammed Hulûsî Usturumcavî'nin Arapça kaleme aldığı "*Risâletü'l-Esmâ'î'l-İsnâ 'Aşere-Dâ'iratü'l Beyne'l-Celvetîyye*" adlı risalesinin tarafımızdan tercüme edilen metni ve metnin incelemesi ele alınacaktır. Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde müellifin hayatı ve intisap ettiği Celvetî tarikatı hakkında kısa bilgiler verilecek, ikinci bölümde eserin muhtevası ve eserde geçen kavramların kısa açıklamaları yapılacak, üçüncü bölümde ise eserin Arapçadan Türkçeye çevrilen metni verilecektir. Müellif hakkında bilgi edinebildiğimiz tek kaynak Bursalı Mehmet Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* adlı eseridir. Çevirisini ve incelemesini yaptığımız "*Risâletü'l-Esmâ'î'l-İsnâ 'Aşere-Dâ'iretü'l Beyne'l-Celvetîyye*" adlı risale Mehmet Tahir'in, Usturumcavî'nin eserlerini tanıttığı bölümde yer almamaktadır. Bundan dolayı makale "*Muhammed Hulusî Usturumcavî'nin Bilinmeyen Bir Risalesi*" başlığı ile isimlendirilerek müellifin bilinmeyen bir eserini tanıtmayı amaçlamaktadır. Usturumcavî'nin hayatı ve Celvetî tarikatı ile irtibatı noktasında kaynak olarak başvuru Mehmet Tahir'in *Osmanlı Müellifleri*'nin yanında yine Usturumcavî'nin kalem aldığı Divançe'si olmuştur. "*Balkan Şairi Muhammed Hulûsî Usturumcavî ve Divânçesi*" başlığı ile Burçin Özdemir tarafından yayımlanan makale, Usturumcavî'nin hayatı ve tasavvufî yönü hakkında başvuru çalışmalar arasındadır. Usturumcavî'nin intisap ettiği ve şeyhlik makamına ulaştığı Celvetî tarikatı hakkında, tarikatın kurucu şeyhlerinin kaleme aldıkları ilk el kaynaklardan istifade edilmiş ve Celvetî tarikatının tarihçesi, tarikat silsilesi ve âdâb ve erkânı hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Bu çalışmalar arasında Celvetîyye tarikatının âdâb ve erkânını belirtmesi açısından İsmail Hakkı Bursevî'nin, *Kitabu's-silsiletü'l-celvetiyye'si* ve *Şerh-i Ecvibet-i Hacı Bayram-i Veli* adlı eserleri; Aziz Mahmud Hüdayî'nin *Vâkiât-ı Üftâde ve Ecvibe-i Mutasavvıfane* adlı eserleri önem arz etmektedir.

Muhammed Hulûsî Usturumcavî ve Celvetilik Tarikatı

Muhammed Hulûsî Usturumcavî Kimdir?

Hayatı hakkında Bursalı Mehmet Tahir Efendi'nin *Osmanlı Müellifleri* adlı eseri ve şairin *Divançe*'sinde yer alan bazı veriler dışında bilgi edinemediğimiz Muhammed Hulûsî Usturumcavî, Bursalı Mehmet Tahir'in aktardığı bilgilere göre İsmail Hakkı Bursevî'nin halifelerinden olup Celvetî şeyhi ve âlimlerindendir ve bugünkü Kuzey Makedonya sınırları içerisinde bulunan Usturumca şehrinde doğmuştur. Tahsil ve sülûkünü bitirdikten sonra memleketinde fetva verme ve irşad ile ömrünü geçirmiş ve akait ilminde meşhur "Kasîde-i Emâli" ile "Kasîde-i Nûniyye" adlı eserleri Türkçe şerhetmiştir. Bursalı Mehmet Tahir eserinde müellifin ismini Hulusi Efendi (Derunizade Muhammed Hulusi Efendi) şeklinde kaydetmiştir ve ölüm tarihini H. 1177/ 1763 olarak kayda geçmiştir (Tahir,1333: 66).

Muhammed Hulûsî Usturumcavî'nin *Divançe*'sinde, Mehmet Tahir Efendi'nin kayda geçtiği veriler dışında bazı bilgilere ulaşılabilmektedir. *Divançe*'sinin dibâcesinde yer alan

hâzihi maḳâlâtün ceme'ahâ el-faḳîru ilâllâhi'l-ḳadîri eş-Şeyḫ
Muḫammed Ḥulûşî el-vâ'izü'n-nâşihü el-Celvetî Usturumcavî ve kāne
vâ'izan câmi'-i Sulṫan Murâd Ḥân 'aleyhi'r-raḫme ve'l-ḡufrân

cümlesinden yola çıkarak Sultan Murad Han Camii'nde vaizlik görevini üstlendiği ve Usturumcalı bir Celvetî şeyhi olduğu anlaşılmaktadır. *Divançe*'nin Milli Kütüphanede bulunan bir nüshasının zahriyye kaydında yer alan

şâhib-i dīvân Şeyḫ Muḫammed Ḥulûşî Efendi, Şeyḫ İsmâ'îl Ḥaḳḳî
Ḥazretlerinin ḫalîfesinden Şeyḫ Muḫammed Efendi merḫūmuḡ
maḫdūmıdır (Özdemir 2019: 80)

ifadesinden yola çıkarak babasının da İsmail Hakkı Bursevî'nin halifelerinden Şeyh Muhammed Efendi olduğu anlaşılmaktadır.

Yine *Divançe*'sinin Hüdayî Efendi nüshasında yer alan

bu ḫaḳîr yemînüm yeşârumdan temyîz edeli muḫabbet-i meşâyih u
'ulemâ olup ef'âl u aḳvâlların tezekkürden ḫâlî olmayup 'ale'l-ḫuşûş
ṫarîḳ-i Celvetî be-ḫalka-bend olup pederimiz şeyḫ Muḫammed Efendi
ḫidmetlerinde aḫz-i ṫarîḳat eyleyüp... (Özdemir 2019: 80)

ifadelerinden ise Usturumcavî'nin Celvetî Tarikatı'na babası Muhammed Efendi vesilesi ile girdiği anlaşılmaktadır.

Usturumcavî'nin Eserleri

Osmanlı Müellifleri'nde Bursalı Mehmet Tahir, Usturumcavî'nin üç eserinden bahsetmektedir. Bunlardan birincisi Ali b. Osman Siraceddin Uşî'nin *Kasîde-i Emâlî*'sini Türkçe şerhidir. Bursalı Mehmet Tâhir, bu şerhin müellife ait yazmasının Halis Efendi Kütüphanesi'nde olduğunu ifade etmiştir. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde yer alan Halis Efendi Koleksiyonu'nda bu esere rastlanmamıştır.

Bir diğer eseri İbni Kayyım el-Cevziyye'ye ait akîdeye dair yazılan ve tam ismi *El-Kâfiye ve'ş-Şâfiye L'ntisârî'l-Firkati'n-Nâciye* olan *Kasîde-i Nûniyye* adlı eserin Türkçe şerhidir. Bu eser ait yazma eserler kütüphanelerinde herhangi bir kayda rastlanmamıştır.

Şairin diğer bir eseri ise Divançe'sidir. Divançe'nin nüshaları Üsküdar Selim Ağa Kütüphanesi Hüdâyî Efendi Bölümü, Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi ve Milli Kütüphane'de bulunmaktadır. Usturumcavî'nin Divançe'si ile ilgili Nurgül Küçükarkan, *Muhammed Hulusî'nin Dîvânçesi (Metin-İnceleme-Sözlük)*, adıyla yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Burçin Özdemir ise *Balkan Şairi Muhammed Hulûsî Usturumcavî ve Dîvânçesi* adı ile bir makale yayımlamıştır. Özgür Kıyçak ise *Metin Neşri ve Divançe-i Muhammed Hulûsî* başlığı ile Divançe'nin metin neşri ile ilgili bir makale yayımlamıştır.

Usturumcavî'nin *Risâletü'l-Esmâ'i'l-İsnâ 'Aşere-Dâ'iratü'l Beyne'l-Celvetiyye'si* ise adı geçen kaynaklarda hakkında herhangi bir malumat bulunmayan bir eseridir. Eser hakkında ikinci bölümde ayrıntılı bilgi verilecektir.

Muhammed Hulusî Usturumcavî'nin Celvetiliği

Muhammed Hulusî Usturumcavî Divançe'sinin dibacesinde yer alan

Bu hâkîr yemînüm yeşarumdan temyîz edeli muhabbet-i meşâyih u
‘ulemâ olup ef’âl u aqvâlların tezekkürden hâlî olmayup ‘ale'l-huşûş
tarîk-i Celvetî be-halka-bend olup pederimiz şeyh Muhammed Efendi
hıdmetlerinde ahz-i tarîkat eyleyüp... (Özdemir 2019:80)

ifadelerinden sağını solundan ayıracak vakte geldiğinde âlim ve şeyhlere karşı muhabbet beslediği ve babası Muhammed Efendi'nin hizmetinde Celvetî tarikatına girdiği anlaşılmaktadır. Risalesinde

Biz babamızdan ve cesedimde ruh gibi olan ve Celveti şeyhlerinin kâmillerinden olan Şeyh Muhammed Edunî'den (Allah ruhuna rahatlık versin) böyle gördük...” (120 a)

ifadeleri ile de babası tarafından irşat olduğunu belirtmektedir.

Divançe'sinde babası Muhammed Efendi'nin vefatı üzerine yazdığı terkib-i bendde babasının Celvetî olduğunu şu ifadelerle belirtmiştir:

Gülşen-i Celvetîde bir gül idi zâtı anuñ
Büy-ı hüsnine anuñ olmuşıdı halk hayrân
Lîk taqđır-i Hüdâ böyle imiş çäre nedür
Esdî evrâk-ı vücûdına anuñ bād-ı hazân (Özdemir 2019: 91)

Gazellerinde *Hulusî* mahlasını kullanan Usturumcavî, *tarîk-ı Celvetî* redifi ile yazdığı şu gazelinde Celvetî tarikatının faziletinden bahsederken saadete ermenin Celvetî tarikatına kadem basmak olduğunu ifade etmiştir.

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 1 Mavşıl-i feyz-i haķıķatdür tarîk-i celvetî
Râ'î-yi rāh-ı şerî'atdür tarîk-i celvetî
- 2 Mîve-i 'irfāndan olmaķ dilersen hışse-mend
Baķçe-i naħl-ı hidāyetdür tarîk-i celvetî
- 3 Ekşer ehl-i sülük-i muttaķî-i şāhib-şalāħ
Hāşıl-ı Hāķķa delāletdür tarîk-i celvetî
- 4 Şıdķıla yuyulur kir olmaķ dilersen behre-mend
Melce-i ehl-i sa'ādetdür tarîk-i celvetî
- 5 Pāy-ı himmetle Hūlūşî baş ķadem bu meclise
Mecmu'ı ehl-i velāyetdür tarîk-i celvetî (Özdemir 2019: 90)

Muhammed Hulusî Usturumcavî çalışmamıza konu olan Risâletü'l-Esmâü'l-İsnâ 'Aşere-Dâ'iratü Beyne'l-Celvetîyye eserinin sebep-i telifini beyan ederken Allah'ın lutfüne muhtaç Celvetî târikatı müntesibi Allahu Teâlâ Onu kovulmuş şeytanın tuzağından muhafaza etsin! El-Hac Hulûs Muhammed ifadeleri ile de Celvetî tarikatına olan intisâbını izhar etmiştir ve Celvetî arasında kullanılan on iki isim için bir şerh meydana getirmek istediğini beyan etmiştir. Celvetî saliklerin temessük ettikleri isimlerden ne anlaması gerektiği ve Celvetî şeyhlerin neden sâliklere bu isimleri tavsiye ettiğini de vurgulamıştır.

Celvet Ne Demektir?

Celvet, sâlikin benliğinden arınmış ve ilahî vasıflarla bezenmiş olarak halvetten çıkıp insanlara karışması anlamına gelen bir tasavvuf terimidir (Uludağ 1993:283). Tasavvufta ilk dönemlerde bir meşrep ve makam adı olan “halvet ve celvet” daha sonra birer tarikat adı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Yılmaz 1993:275). Tasavvuf istilâhında celvet, halvetin zıddı olup “kulun ilâhî sıfatlarla

muttasıf olarak halvetten çıkmasıdır.” Halvet ise lügatte “bir kimse ile yalnız kalmak”, istilahta “insanın tenhâda Hakk ile yalnız kalması” manasındadır. Sûfiye nezdinde halvet ve celvet kelimelerinin istilâh olarak kullanılması ilk defa İbrâhim Zâhid Gîlânî zamanında olmakla beraber bu sıfatların ilk zuhûru Resûl-i Ekrem (sav.)’in şahsındadır. Çünkü Resûlullah (sav.) peygamberlikten önce Hîrâ Dağı’nda “halvet”i tercih ederek insanlardan uzaklaşmış; bilâhare peygamberlikle vazifelendirildikten sonra da “celvet”i ihtiyâr ile halkın arasına karışmıştır (Yılmaz: 157). Yahya b. Sâlih El-İslambolî (2006) *Tarikat Kıyafetleri* adlı eserinde Celvet ve Zühd kavramlarını açıklarken İsmail Hakkı Bursevî’yi referans göstererek Celvet kavramını şu şekilde ifade etmektedir:

İsmail Hakkı, Muhammediye Şerhi’nde “Bizim halvetimiz celvettir” buyurmuştur. Evet, asıl halvet celvette olur. Asıl halvet “kesrette vahdet ” demek olduğu için dört duvar içinde olmaz. Zevk ve sefa bu halvette olur. Bu halvette hareket halinde bulunmak çarşı pazara çıkmak vardır. Buna karşılık, geceleri kendi evinde geçirilir. Hiç kimseye ilgi gösterilmez. Maslahat gereği olsa bile konuşulmaz. Yirmi dört saatte bir kez iftar edilir. Mürşidi her ne verirse onu yer, başkasını yemeye izni yoktur. Sakın bu halveti küçük görme! Aksine bu halvette içini temizle ve şüpheden kurtul. Hakk’ın nuru işte o zaman kalbe doğar (İslambolî 2006: 216).

Bu ifadelerden yola çıkarak halk içinde Hakk’ı bulmak ve mürşidin telkinleri doğrultusunda hakikat nuruna erişmenin ve yalnız kaldığı zaman da susmayı tercih etmenin celvet olarak tanımlanabileceği söylenebilir.

Celvetî Silsilesi İlk Kimden Başlamaktadır?

Celvetî tarikatını silsilesi hakkında İsmail Hakkı Bursevî *Celvetî Kitabı’s-Silsiletî’l- Celvetiyye* adlı bir eser kaleme almış ve tarikatın başlangıcından kendisine kadar mürşitlik makamında olan bütün meşayihin isimlerini zikretmiştir. Bursevî eserinde;

“Silsile-i Celvetîyye’de dercolunan İbrahim Zâhid Gîlânî mebde-i celvetîyândır. Nitekim tafsîli mürûr etmiştir. Gerçi bazı Halvetîyye ol mebdei, Şeyh Üftâde Efendi zannederler. Şu kadar vardır ki zamân-ı Gîlanî’de Celvetî hilâl, zamân-ı Üftâde’de kamer ve zamân-ı Hüdâyi’de bedir gibi mütecellî olup kâr-ı zuhûr gayete resîde oldu (Efendi 1994: 139).

ifadeleri ile Celvetî tarikatının silsilesini İbrahim Zâhid Gîlânî ile başlatmaktadır.

Celvetî Tarikatında Esmâ ve Zikir

Celvetiyye tarikatında tevhid zikri esas olmakla beraber Halvetî sülûkunun esası olan esma-i seba (La ilâhe illallah, Allah, Hü, Hak, Hayy, Kayyûm, Kakhhâr) zikrinin de büyük önemi vardır. Özellikle Hüdâyî'den sonraki dönemde Celvetî şeyhleri sâlike esma-i seba zikrini telkin etmişlerdir (Yılmaz 1993: 274).

İsmail Hakkı Bursevî, *Şerh-i Ebyât-ı Hacı Bayram-ı Veli* adlı eserinde

ve kalbin sekiz aded yüzi vardır ki her yüzi hazarâtdan bir hazrete nâzırdır. Evvelki yüzi hazret-i ahkâma nâzırdır. Bu makamın zikri “lâilâha illallah”dır. Ve ikinci yüzi hazret-i tedbîre nâzırdır, bu mertebenin zikri “Allah Allah”dır. Ve üçüncü yüzi hazret-i ibdâ'a nâzırdır. Bu tabakanın zikri “Hû Hû”dur. Ve dördüncü yüzi hazret-i hitâba nâzırdır. Bu derecenin zikri “Hak Hak”dır. Ve besinci yüzi hazret-i hayâta nâzırdır. Bu pâyenin zikri “Hay Hay”dır. Ve altıncı yüzi hazret-i esrâra nâzırdır. Bu kademenin zikri “Kayyûm Kayyûm”dur. Ve yedinci yüzi hazret-i müşâhedeye nâzırdır. Bu pâygâhın zikri “Kakhhâr Kakhhâr”dır. Ve sekizinci yüzi hazret-i semâa nâzırdır. Bu rütbenin zikri âyât-ı Kur'aniyye'dir. Anınçün erbâb-ı nihâyet olanların evâhir-i ömürlerinde virdleri hazret-i Kur'an'dır (Polatoğlu 2008: 43,44).

ifadeleri ile sâlikin temessük ettiği isimlerin mahiyetine ışık tutmaktadır. Bursevî,

usûl-i esmâ ile sülûk etmek Zâhid Gîlanî'den kaldı. Gerçi celvetiyye'nin (cim ile) sülûkleri tevhîd iledir esma ile değildir. Velâkin bu mana ihsâ-i esmâya münâfî değildir. Onun için vakt-i halvette ne vech ile işâret olunursa esmâ-i ilâhiyye ile vird olunur.

ifadeleri ile Celvetiyye sâliklerinin Halvetî sâliklerden zikir usulü konusunda ayrıldıkları yönü belirterek Celvetî salıkların da Halvetîler gibi esmâ-i ilahiyye ile sülûk etmesinde herhangi bir sakınca olmadığını dile getirmiştir.

Tevhîd Zikrinde Sâlikin Mertebeleri

Celvetî tarikatında sâlik, bulunduğu seviyeye göre başlangıç, orta seviye ve son seviye anlamına gelen “Mübtedî olan sâlik, mütevasıt olan sâlik, müntehî olan sâlik” şeklinde sınıflandırılır ve her seviyede temessük ettiği zikir farklılaşır. Celvetî tarikatında tevhîd zikri ve esma şeklinde ayrılan zikir türleri Hasan Kamil Yılmaz tarafından hazırlanan *Aziz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı* adlı çalışmadan iktibasla şu şekilde özetlenebilir (1984: 197):

Mübtedî olan sâlik, tevhidi “Lâ ma'bûde illallah” ma'nâsı ile düşünerek zikretmelidir. Bu mertebedeki ma'nâsı da şer'î ma'nâdır.

Mütevassıt olan sâlik ise, tevhîdi “Lâ matlübe illallah” veya “Lâ makûde illallah” ma’nâsı ile düşünerek icrâ etmelidir.

Müntehâ olan sâlik de tevhîdin “Lâ mevcûde illallah” ma’nâsını düşünerek zikreder, bu zikrine kâinâtın i’tibârî varlığı nazarından zâil olup tevhidin nûru zâhir olana kadar devâm eder. İşte gerçek tevhid, sâlikin vücûdunun tecellî ile muzmahil olmasıdır.

Esmâ (-i Seb’a) Zikri

Celvetiyye Tarîkatı’nda “tevhîd zikri” esâs olmakla beraber “esmâ-i seb’a” zikrinin de büyük bir önemi vardır. Hüdâyî, esmâ zikrinin varlığını “Celvetiyye katında cümle tevhîd ile olur, gerçi esmâ bizde de vardır” diyerek ifâde etmektedir. Esmâ-i seb’a, nefsânî tarîkatlarda nefsin yedi mertebesine mukâbil olup şu ism-i şerîflerdir: “Lâ ilâhe illallah, Allah, Hû, Hakk, Hayy, Kayyûm, Kakhâr.”

Nefs-i Emmâre: Bu mertebedeki sâlikin zikri “Lâ ilâhe illallah”tır.

Nefs-i Levvâme: Bu makâmda sâlikin zikri lâfza-i celâl Allah’tır.

Nefs-i Mülheme: Bu makâmda sâlikin zikri ism-i Hû’dur.

Nefs-i Mutmeinne: Bu makâmda sâlikin zikri ism-i Hakk’tır.

Nefs-i Râdiye: Bu makâmda sâlikin zikir ism-i Hayy’dır.

Nefs-i Merdiyye: Bu makâmda sâlikin zikri ism-i Kayyûm’dur.

Nefs-i Kâmile (veya Sâfiye): Bu makâmda sâlikin zikri “yâ Kakhâr”dır (Yılmaz 1984: 201).

Risâletü'l-Esmâü'l-İsnâ 'Aşere-Dâ'iretü'l Beyne'l-Celvetiyye

Eserin Adı ve Yazılış Tarihi

Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu’nda 06 Mil Yz A 5255/5 arşiv numarası ile kayıtlanmış olan eserin yazarı ve müstensihî Hulûsî Mehmed Celvetî, eserin adı ise *Risâletü'l-Esmâü'l-İsnâ 'Aşered-Dâ'iretü'l Beyne'l-Celvetiyye* şekliyle kayıt altına alınmıştır ve eserin dili Arapçadır. Kütüphane kayıt notlarında eserin *Risâletül-istiğfar ve's-salat ve Kelimetü't-tevhid* olarak da isimlendirilebileceği yer almaktadır. Zira müellif eserinin sebep-i telifini açıklarken “Celvetî arasında kullanılan on iki isim için bir şerh meydana getirmek istedim ve ona şerhü'l istiğfar ve salât ve kelime-i tevhidin şerhlerini ilave ettim” ifadesini kullanmaktadır. Eser, salbek şemseli, zencirekli, köşebentli, miklebli, açık kahverengi meşin bir cilt içerisinde bulunmaktadır ve yazmanın 120b-127a

varakları arasında yer almaktadır. Eser çift cetvellidir ve sözbaşları ve cetveller kırmızı renklidir. Sahifeler yirmi beş satırdan oluşmaktadır.

Müellif eserinin telif tarihini 1204 (1789) olarak belirtmiştir (127a). Bu durumda Mehmet Tahir'in Osmanlı Müellifleri'nde şairin 1763'te vefat ettiğine dair verdiği bilginin yanlış olduğu ve Usturumcavî'nin Risale'sini tamamladığı 1789 tarihinde hayatta olduğu anlaşılmaktadır.

Eserin Sebeb-i Telifi ve Muhtevası

Eser adında da anlaşılacağı üzere Celvetî sâlikleri arasında kullanılan on iki ismin şerhini ihtiva etmektedir. On iki ismin yanı sıra istiğfar, salavât-ı şerif ve kelime-i tevhîdin de kısa şerhlerine yer verilmiştir. Müellif, Aliyü'l Karî'nin eşsiz hakikatlere ve acayip tevellere mazhar olan ve bu eseri ile başkalarına üstünlük kurduğu Esmâü'l -hüsnâ adlı eserini mütalaa imkânı bulduktan sonra hatırında olan şeylerden Celvetî arasında kullanılan on iki isim için bir şerh meydana getirmek istediğini ve ona istiğfar, salât ve kelime-i tevhidin şerhlerini ilave ettiğini (120b) belirterek eserinin sebeb-i telifini açıklamaktadır.

Şerh-i Tövbe ve İstiğfar

Muhammed Hulûsî Usturumcavî, Risale'sine istiğfar adabı ile başlar. Ona göre istiğfar, dille veya kalple veya her ikisi ile Allahu Teâlâ'dan bağışlanma talep etmektir. Dil ile istiğfarın, dili hayırlı şeylere alıştırmaya vesile olduğu için kalp ile yapılan sükutî istiğfardan daha evla olduğunu ifade eder. Hem kalp hem söz ile yapılan istiğfarın ise en faziletli olduğunu belirtmektedir. Usturumcavî'ye göre tövbenin mertebeleri vardır. Âvâmın tövbesi ve havâsın tövbesi farklı farklıdır. Avâmın tövbesi; unutkanlık ve cehaletinin çokluğu sebebi ile sadır olan günahlardan tövbe etmesidir. Havâsın tövbesi ise, tam bir yönelme ile Celâl sahibi Allah'ı zikretmeye mani olan; yemek, içmek, cima, uyku ve maslahatlarını görmek, düşmanlarla savaşmak veya onları idare etmek için insanların arasına girme gibi mubah olan şeylerden Allah'a tövbe etmesidir (120 b). Bundan dolayı Celvetî şeyhleri (k.s.) müritlerine, kalp aynalarının, günah kirinden parlaması için her gün yüz defa istiğfar etmesini vasiyet etmektedirler. İstiğfar usulün ise, sâlikin استغفر الله dedikten sonra her beş on tekrardan sonra sonuna اتوب اليه eklemesi ile istiğfarın nâsa da muvafık olacağını ifade etmektedir (121 a).

Şerh-i Salavât-ı Şerif

Muhammed Hulûsî Usturumcavî, اللهم صلى على محمد و على اله و صحبه و سلم salavât-ı şerifesinde geçen kelimeleri şerh etmektedir. **Allahümme** kelimesinin bütün senâları kapsayan ve bütün isimleri kendinde toplayan Allah manasında

olduğunu ifade eder. Mim harfinin nidâ harfinin yerine geldiğini ve bazı hâl ehlinin de Allah'ın doksan dokuz isminin mim harfinde bulunduğunu söylediklerini nakletmiştir. Usturumcavî'ye göre *Allahümme* kelimesi "Ey bütün Esmâü'l-hüsna kendisinde toplanan ve âli sıfatların kendinde tahakkuk ettiği Allah!" anlamındadır (121 b).

Fesalli, kelimesinin "Muhammed'in (sav.) üzerine semadan rahmetini indir" anlamında kullanıldığını ifade etmiştir. **Alâ** harfinin lam ل karşısında kullanıldığı zaman zarar için kullanıldığını ama her zaman bu anlamı taşımadığını ve *alâ* ile cümlenin geçişli hale geldiğini belirtir (121 b).

Usturumcavî, **Muhammed** isminin *hammede* bâbının ism-i mefûlü olduğu ve *hamide* kelimesinin mübalağası olduğunu belirtmektedir. Muhammed isminin peygamberimizin en kıymetlisi olduğu ve Allah'ın onu bu isimle çağırıp isimlendirdiğini belirtmektedir. Bunun için salavâtta Muhammed isminin tercih edildiğini söylemektedir. Âlemlerin Rabbi ve evvelin ve ahirinin Yaratıcısı, ona çok hamd etmiş onu çok övmüştür.

Âlihi kelimesi "bir şahsın ailesi, aile fertleri ve bir insana tâbi olan kişiler" demektir. Usturumcavî bu kelimenin detaylarını bu konu hakkında yazılan diğer kaynaklara havale etmiştir (121 b).

Sahbihi kelimesi *sahib* kelimesinin çoğuludur. Peygambere mensup olan sahabinin kimler olduğu hakkında ihtilaf edildiğini ifade etmektedir. Müslüman olmak şartıyla peygamberle bir saat dahi sohbet edene sahabe denilmiştir. Usturumcavî âl ve sahabi arasındaki farkın detaylarını bu konu hakkında yazılan diğer kaynaklara havale etmiştir (121 b).

Sellim kelimesinin *salli* kelimesi için tamamlayıcı gibi olduğunu ve "onun selametini noksansız tam olarak devam ettir, insanların ona itaat etmesini artır" anlamında kullanıldığını ifade etmektedir. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا² ayetine uygun olması için *salliden* sonra kullanılmıştır (122a).

Usturumcavî Salâvat-ı Şerîfe'deki kelimelerin anlamını verdikten sonra Celvetî şeyhlerinin müritlerine, her gün yüz salâvat getirmelerini tavsiye ettiğini ifade etmektedir. Çünkü peygambere salâvat getirmenin, kalp ehlinin nezdinde sülûk kapısının anahtarı olduğunu söyler. Peygamberin (sav.) velayeti ve nübüvveti cem ettiğini, kapının açılıp sıkıntının ortadan kalkması için onun ruhaniyetinden, onu vesile kılarak şefaât talep etmek gerektiğini ifade etmektedir. Salavat sayısının yüz olarak tavsiye edilmesinin sırrının Allah'ın doksan dokuz ismine ve ehadiyetine bakması olduğunu ifade eden Usturumcavî, salavat getirmede on keramet olduğunu belirtmektedir (122a). Celvetî meşayihinden Aziz Mahmud Hüdayî de *Vakîât* adlı eserinde

² Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin. (Ahzâb, 56)

Hakk'a vusûl Hazret-i Peygamberin (sav.) eliyle olur. Şeyhin kemâlî oldur ki, mürfî cenâb-ı şerîflerine îsâl ede. Hazret-i Peygamber (sav.) bir anda Hakk'a îsâl eder. İlaç, Hazret-i Peygamber'den (sav.) istimdâd ve istişfâdir" (Gökmen 2019: 75)

sözleri ile Hakk'a vuslatın Peygamber vesilesi ile olacağını ve bunun ondan medet aramak ve şefaât istemek ile mümkün olacağını belirtmiştir.

Şerh-i Kelime-i Tevhîd ve Celvetiyye Arasında Kullanılan On iki İsim

Usturumcavî Celvetiyye arasında kullanılan on iki ismi şerh etme niyeti ile eserini yazmak istediğini belirtmiştir. Celvetî tarikâtının meşhurlarından ve Usturumcavî'nin de şeyhi olan İsmail Hakkı Bursevî, Celvetî arasında kullanılan on iki ismin hikmetlerini ve bu isimlerin ne anlama geldiğini şu ifadelerle beyan etmektedir:

Tevhîdin on iki bâbı vardır ki her bâb bin bâb olur dedikleri budur. Maa hâzâ kelime-i tevhîdin aded-i hurûfu dahî on ikidir. Yani Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resûllullah'dan her biri on ikişer harftir. Aceb emr-i bedîdir ki lûtf ve mâna biribirine muvâfık olmuştur. Ve bundan sırr-ı münâsebet ahz olunur. Gerçi herkes sırr-ı münâsebet ve muvafakat-ı aded-ı hurûfa vâkıf olmaz. Ve ol on iki esmâ-ı usûliyye sâlikân-ı celvetiyyeye göre (cim ile) bunlardır ki zikrolunur: Lâ ilâhe illallâh, Allah, Hû, Hak, Hayy, Kayyûm, Kakhâr, Vehhâb, Fettâh, Vâhid, Ahad, Samed. Ve bu on iki ismin beşi ki ism-i Kakhâr'a gelince. "Esmâ-i fenâiyedir" ki Halvetiyye'nin halveti orada tamam olur. Ve hamse-i bâkiyye "esmâ-i bakîyye"dir ki Celvetiyye'nin (cim ile) sulûklerinin nihayetidir (Efendi 1994:142).

Usturumcavî, kelime-i tevhîd şerhine "Ben ve benden önceki peygamberlerin söylediği en faziletli söz **لا اله الا الله** tır" hadisi ile başlamıştır. Daha sonra kelime-i tevhîd içinde geçen "لا", "الله", "الا الله" kelime ve harflerinin ilm-i nahve göre açıklamalarını yapmıştır. Daha sonra, Celvetî şeyhlerinin, müritlerine kalplerinden hevânın çıkıp yakîn nurunun yerleşmesi için her gün yedi yüz kelime-i tevhîdi tavsiye ettiğini belirterek Celvetî tarikâtı içerisinde kelime-i tevhîd zikrinin usulü hakkında bilgi vermiştir. Usturumcavî, kelime-i tevhîd zikrinin usulü noktasında "*şeyhimiz Arif-i billâh İsmail Hakkı demiş ki tehîlîlin nefyine sol taraftan başlamak, yüzü de sağa dönmek, isbatı yaparken de yine sola dönmek gerekir*" ifadeleri ile sâlikin zikir esnasında nasıl bir tavır ortaya koymasını gerektiğini de İsmail Hakkı'dan referansla beyan etmiştir (122b). İsmail Hakkı Bursevî kelime-i tevhîd zikrini şu şekilde tanımlamaktadır:

Ba'de-za bu tertîb ve takrîrden fehm olundu ki Lâ ilâhe illallah evvelü'l esmâdır ki sâlik-i meczûbun virdidir. Zira hikmet-i ilâhiyye üzerine cezbe sulûktan sonradır. Bu sebepten makbûldur. Ve celâle meczûb

sâlike göre virddir. Pes her mübtediye evvel-i emirden celâle vird olmaz. Gerçi müteşayyihlar galat ederler (Efendi 1994: 143, 144).

Usturumcavî **Allah** ism-i celâlinin, bütün isimleri kendinde toplayan tek olan zatın ismi olduğunu ve bazılarının hakikat âlemine bu ism-i şerîfi vesile kılarak girdiklerini ifade eder ve âlimlerin çoğuna göre Allah isminin, ism-i âzam olduğunu belirtir. Yine Allah lafz-ı celâlinin kıraat ilmine göre nasıl söylenmesi gerektiğini ve Allah lafzının şeyh tarafından sâliklere günde yüz defa tavsiye edildiğini ifade etmiştir.

Usturumcavî sâlikin Allah ism-i celâli ile zikir yaparken Allah ismindeki hemzeyi söyleyip ha harfini sakın kılması gerektiğini belirtir. Diğer türlü ism-i celâlin mana değiştireceğini ve bunun da uygun olmadığı konusunda zâkiri uyarır.

On iki isimden bir diğeri de “**HÛ**” ismidir. Usturumcavî Hû isminin Allah’tan başka hiçbir mevcudatı ilâh görmeyenlerin nezdinde Allah’a delâlet ettiğini belirtmektedir. Kadı Beydavî’nin İhlâs Suresi şerhinden iktibas yaparak Hû ismini açıklar. Celvetî şeyhlerin sâliklere Allah’ın ayetlerini müşahede etmesi ve gaybî olan şeylerin hâzır gibi olması için bu ismi tavsiye ettiklerini belirtir (124a).

Bir diğer isim, İsm-i **Hayy’dır**. Usturumcavî Hayy isminin ebedi hayat sahibi ve bilen Allah’ın ismi olduğu ve bu ismin Allah’ın zâtıyla kaîm olduğunu belirtir. Kulun bu isimden payının ise Allah’ın Hayy ismine temessük eden kulun da ölmeyeceğini sadece tebdil-i mekân eyleyeceği şeklindedir. Celvetî şeyhleri kulun Hayy ismi vesilesi ile ebedi hayatın daimî selametini kazanması için sâliklere Hayy ismini tavsiye etmektedirler (124b).

İsm-i **Kayyum** Celvetî sâliklerin arasında temessük edilen bir diğer isimdir. Usturumcavî ism-i Hayy ve Kayyum’un ism-i âzam olduğunu nakletmektedir. Kayyum isminin bekâya işaret ettiğini ve Celvetî şeyhlerin şeytandan ve kötülüğü emreden nefisten koruması için ism-i Hayy’dan sonra ism-i Kayyum’u sâliklere tavsiye ettiğini belirtmektedir (125a).

İsm-i **Hakk** Celvetî sâlikleri arasında zikredilen bir diğer isimdir. Usturumcavî Hakk’ın ilahlığı sabit olan Allah olduğunu ve Allah’tan başka her şeyin bâtil olduğunu belirtir. Yine çoğu ayetlerde Allah’ın peygamberi Hakk ismiyle isimlendirdiğini nakleder. Celvetî şeyhlerinin, mürîdine mürîdin kalbinde Hakk’ın tecelli etmesi ve Hakk ile beraber olması için bu ism-i Hakk’ı tavsiye ettiğini ve sâlik ne kadar ya Hakk ya Hakk derse Hakk üzerinde daha fazla hakkı olacağını, bütün fiil ve davranışlarında ve hak üzerinde sabit olacağını ifade etmektedir (125a).

Celvetî sâlikleri arasında zikredilen diğer isim ise ism-i **Kahhâr’dır**. İsmail Hakkı Bursevî ism-i Kahhar’ı şu ifadelerle açıklamaktadır:

Kelime-i Kahhâr fenâ-yı manevîye işârettir ki fenâ-yı irâdî dahî derler. Ki vücûd-ı insânînin taayyûnâtu fenâ bulur. Nefha-i ûlâda suver-i kevnîyye fenâ bulduğu gibi. Ve ona kıyâmet-i suğra derler. Gerçi fiil-i

hakîka kıyâmet-i kübrâdır. Ve nefhâ-i ulâ ile hâsıl olan mertebeye kıyâmet-i kübrâ derler. (Efendi 1994: 145).

Usturumcavî ise ism-i Kakhâr'ı 'kaza ve kaderinin musahharı ile her şey kudreti altında mağlup olan' şeklinde açıklamaktadır. Ona göre ârif olan kişi ne zaman Allah'a yaklaştıran şeylerden uzaklaşmak istese Allah korkusu onu ruhunu Allah'a vermesine yönlendirir. Bu her şeyi emri altına alan ve her şeyin ona musahhar olduğu Kahhar isminin tecellisidir.

Celvetî sâlikleri arasında zikredilen diğer isim, ism-i **Vehhâb'dir**. Usturumcavî'ye göre Vehhab, nimetleri çok ve vermesi de daimi olan Allah'tır. Celvetî sâlikleri kalplerinin Allah'ın vergisine mazhar olması için gece gündüz bu isimle meşgul olmaktadırlar (125b).

Bir diğer isim ise ism-i **Fettâh'tır**. Usturumcavî'ye göre manası yaratılanlar arasında hüküm veren Allah'tır ve Allah Kur'an-ı Kerim'de bu kelimeyi A'raf suresi 89. ayette bu manada kullanmıştır. Yine ism-i Fettâh isyan etse bile kullarına karşı nimet kapısını kapatmayan Allah'tır. Müslümanların kalbini marifetiyle açan ve âsilerin üzerine de mağfiret kapısını açan Allah Fettâh'dır. Eğer kul, insanlar arasında hükmederse, onların istekleri konusunda yardımcı olursa ve din ve dünya işlerinde hak ve hakikate yardım eden şeyler konusunda kolaylık sağlarsa ism-i Fettâh'tan nasibini almış demektir (126a).

Bir diğer isim ism-i **Vâhid'dir**. Usturumcavî 'Allah'ın zatında cüz olmaz, sıfatında benzeri yoktur ve fiillerinde ortağı yoktur ve El-Vâhid zâtı tek olan Allah'tır' demektedir. Celvetî sâliklerinin Vâhid isminden sonra El-Ehâd ismi ile meşgûl olduklarını belirtir (126a).

Usturumcavî, ismi-i **Ehâd'in** sıfatları tek olan Allah olduğunu ifade etmektedir ve Vâhid ile Ehâd arasında lafız ve mana bakımından birkaç fark olduğunu nakletmiştir (126b).

Celvetî sâlikleri arasında zikredilen son isim ise ism-i Samed'dir. Usturumcavî ism-i **Samed'i**, 'kendisinde korku olmayan, kendisi rızık veren, ikram eden ama kendisine rızık verilmeyen, efendi anlamındadır' şeklinde tanımlamıştır (126b).

Sonuç

Tasavvuf, kulun Kur'an ve sünneti merkeze almak kaydı ile takva, riyazet, mücahede, seyr ü sülûk gibi tavırlarla nefsin terbiye etmesi ve insân-ı kâmil olma yolunda yaptığı manevi yolculukta takip ettiği prensiplerin genel adıdır. Tasavvufi hayat tarzının kurumsallaşmış hali ise tarikatlardır. Her tarikat öğretisinin manevi eğitiminde takip ettiği farklı tarzlar ve eğitim metotları vardır. Celvetî tarikatı da kulun rıza makamına ulaşması ve bu tarikata intisap eden müridin insan-ı kâmil mertebesine ulaşması için kurulan manevi bir okuldur. İlk kurucusunun kim

olduğu konusunda ihtilaflar olsa da ilk önceleri Halvetî tarikatının bir kolu olarak ortaya çıktığı sonraki zamanlarda tarikat büyüklerinin belirlemiş olduğu prensiplerle kendine özgü bir karakter kazanarak müstakil bir tarikat hüviyeti kazandığı bilinmektedir. Her tarikatın şeyhinin müritlerine tarikat âdâb ve erkânını bildiren eserler kaleme alması ve bu eserlerin nesilden nesile aktarılması tarikat prensiplerinin muhafaza edilmesi ve manevi eğitimin devamlılığı açısından oldukça önemlidir. Bu çalışmada Celvetî tarikatının büyüklerinden İsmail Hakkı Bursevî'nin halifelerinden günümüz Kuzey Makedonya sınırları içinde yer alan Ustorumca şehrinde yetişen Muhammed Hulusi Ustorumcavî'nin kaleme aldığı Celvetî tarikatı içerisinde sâliklerin zikirlerinde kullandığı on iki ismin şerhinin yapıldığı *Risâletü'l-Esmâi'l-İsnâ 'Aşere-Dâ'iretü'l Beyne'l-Celvetiyye* adlı Arapça risalenin Türkçe çevirisi ve kısa incelemesine yer verilmiştir. Ustorumcavî kendinden önceki Celvetî şeyhleri gibi tarikat erkânı arasında yer alan zikir usulüne dair bir risale kaleme almış ve Celvetî saliklerinin hizmetine sunmuştur. Eserinde Celvetî tarikatının büyüklerinin tavsiyelerine yer vermiş ve sâliklerin hangi durumda hangi isimlere temessük edeceği konusunda telkinde bulunmuştur. Celvetîler arasında kullanılan on iki ismin şerhinin yanı sıra, kelime-i tevhîd, salavat ve istiğfar kavramlarına dair kısa bir şerh yazmış ve sâliklerin istifadesine sunmuştur. Ustorumcavî'nin Osmanlı Müellifleri'nde 1763 olarak verilen vefat tarihinin yanlış olduğu anlaşılmış ve Risale'yi tamamladığı 1204/1793 tarihinde hayatta olduğu tespit edilmiştir.

Ustorumcavî hakkında şu ana kadar yapılan çalışmalarda bu esere dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Dolayısıyla bu çalışma müellifin bilinmeyen bir eserinin gün yüzüne çıkmasına vesile olmuştur.

Kaynakça

- Efendi, İ. (1994). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Kitabı's-Silsiletü'l-Celvetiyye'si*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gökmen, Z. (2019). *Hüdayî'nin Vâkiât-ı Üftâde İsimli Eserinin Muizzüddin Celvetî Tarafından Yapılan Tercümesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Haksever, A. C. (2017). *Tasavvufu Anlama Klavuzu*. Ankara: Otto Yayınları.
- Mehmed Tahir (1333-42). *Osmanlı Müellifleri*. c. I-III. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Özdemir, B . (2019). *Balkan Şairi Muhammed Hulusî Ustorumcavî ve Divançesi*. Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi, 4 (1) , 78-93.
- Polatoğlu, A. (2008). *İsmail Hakkı Bursevî'nin Şerh-i Ebyât-ı Hacı Bayram-ı Velî Adlı Eseri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Uludağ, S. (1993). *Celvet*. TDV İslam Ansiklopedisi. c. 7 s. 273.
- Yahya b. Salih el-İslamboli (2006). *Tarikat Kıyafetleri*. İstanbul: Sufî Kitap.
- Yılmaz, H.K (1984). *Aziz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Yılmaz, H.K (1993). *Celvetiyye*. TDV İslam Ansiklopedisi. c. 7 s. 273-275.

Usturumcavî Muhammed Hulusî. Risâletü'l-Esmâi'l-İsnâ 'Aşere-Dâ'iretü'l Beyne'l-Celvetîyye. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu. 06 Mil Yz A 5255.
http://www.kuranikerim.com/mdiyamet Erişim tarihi 17.03.2020

Tercüme Metni

Kim Sabrederse Muradına Ulaşır ve Düşmana Karşı Zafer Kazanır (120b)

İsimleriyle sâliklerin kalplerini nurlandıran, âşıkların göğüslerini, sıfatlarının esrarının keşfiyle süsleyen Allah'a hamdolsun. Celâl ve Cemâl'e mazhar olan bütün mahlûkatın seyyidi Muhammed'e, onların ezkârı ve evrâdından zevk alan âl ve ashâbına salât ve selâm olsun.

Ve sonra bir olan Allah'ın lütfuna muhtaç Celvetî târikatı müntesibi, Allahu Teâlâ Onu kovulmuş şeytanın tuzağından muhafaza etsin, El-Hac Hulûs Muhammed, Allah beni, Mevlana Aliyü'l Karî'nin, zamanın gözünün, sözünün cevherinin sürmesiyle sürmediği, zihinlerin idrak etmediği ve insanların ve cinlerin daha önce duymadığı eşsiz hakikatlerle ve acayip tevillerle başkalarına üstünlük kuran Esmâü'l Hüsnâ Şerhi'nin mütalaasına müyesser kıldığı zaman, (Esmâü'l-Hüsnâ Şerhinden ve) hatırımda olan şeylerden Celvetîler arasında kullanılan on iki isim için bir şerh meydana getirmek istedim ve ona şerhü'l istiğfar ve salât ve kelime-i tevhidin şerhlerini ilave ettim. ³يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ Selim bir kalple Allah'ın beni halis kullarından eylemesini istiyorum. Bütün günahlardan istiğfar ediyorum ve ona tövbe ediyorum.

Bil ki istiğfar, dille veya kalple veya her ikisi ile Allahu Teâlâ'dan bağışlanma talep etmektir. Birincisi (dille istiğfar) hakkındaki görüşe göre; dil ile istiğfar etmek sükûttan daha üstündür veya dili hayırlı şeylere alıştırmak için dil ile istiğfar etmek daha evlâdır. Üçüncü görüş⁴ (hem dil hem kalp ile istiğfar) diğer iki görüşten daha evlâdır. Günahın maksadımız, büyük günahlar ve küçük günahların hepsidir. Günah kavramının altında yer alanlar ise; eski günahlar, yeni günahlar, gizli olanlar ve açık olanlar, gündüz işlenen ve gece işlenen günahlardır. Tövbe ise Allah'a tam bir kalp ile yönelmektir. İstiğfarın ise mertebeleri vardır: Avamın tövbesi, unutkanlık ve cehâletinin çokluğu sebebi ile sadır olan günahlardan tövbe etmesidir. Havasın tövbesi ise, tam bir yönelme ile Celâl sahibi Allah'ı zikretmeye mani olan; yemek, içmek, cima, uyku ve maslahatlarını görmek, düşmanlarla savaşmak veya onları idare etmek için insanların arasına girme gibi mubah olan şeylerden Allah'a tövbe etmesidir. (121 a) Bu saydıklarımız birinci makama göre günah sayılır. Birinci makam Allah'ın huzurunda ve dostluk meclisinde hazır bulunmaktır. "Ne zaman hatırıma yanlışlıkla bir istek gelse kendimin mürtet olduğuna hükmederim" diyen zamanın Sultanı Arif-i Billâh İbnü'l Fârid Rahmetullah Aleyh dediği gibi, sûfiler de nefsi işlerinden kaynaklanan

³ O gün ki ne mal fayda verir ne oğullar! (Şuârâ,88)

⁴ Burada ikinci görüşe dair herhangi bir ibare bulunmamaktadır.

hislerini, şirkin bir nevi saymaktadırlar. Bunun için bazı hal sahipleri demişler ki; bir günahın meydana gelmesi başka bir günahla kıyas edilemez. Kemal ise, Allah'tan başka hiçbir şeye muhtaç olmamak ve Allah ile beraber kalmaktır. İstiğfarın hakikati insanın kendini kusura yakın görmesidir.

Bil ki, Celvetî şeyhleri Kaddesallahu Esraruhum müritlerine, kalp aynalarının, günah kirinden parlaması için her gün yüz defa istiğfar etmesini vasiyet etmektedirler.

Çok istiğfar etmek isteyenlerin istiğfarlarının keyfiyeti ise; استغفر الله , استغفر الله , اتوب اليه dedikten sonra her beş veya on beş defadan sonra sonuna استغفر الله eklenmesiyle beraber istiğfar rüçû ile birlikte olur ve nasa da muvafık olur. Fakat şeyhler, Rabbi ile istihza edenler gibi olmamaları için salıklere, kalpleri hazır olmadan sadece dil ile istiğfar etmeyi tavsiye etmiyorlar. Ama sadece dili ile istiğfar etmenin günah sayılıp sayılmayacağı konusunda ihtilaf vardır. Sebki, her halükarda istiğfar etmenin yararlı olduğunu, bununla birlikte kalbin hazır bulunmasının nurun alâ nur olduğunu ve daha iyi olanı terk etmenin günah sayılmayacağını söylemiştir. Kalbi hazır olmadan sadece dil ile Allah'ı zikreden ve dil ile Allah'a istiğfar eden kişinin günahkâr olmayacağı konusunda âlimler icma etmişlerdir. Bazı hal ehlinin “bizim istiğfarlarımız daha çok istiğfara muhtaçtır” dedikleri söyleniyor. Biz de bu sözün doğru olduğunu söylüyoruz. Bu, dil ile yapılan istiğfarın şer'i bir günah olduğunu göstermemektedir. Belki ondan maksat iyilerin iyiliklerinin bile mukarribinin yanında günah olarak sayılmasıdır. Onların nezdinde gaflet günahıdır. Hatta bazıları için küfürdür. Sûfiler için bunda ince bir sır vardır. Bu durumda sûfiler vücut ve kudret davasını, Allah'tan başkaları için çalışmayı tazammun ettiğinden dolayı günahlardan istiğfar etmeyi başka bir günah saymışlardır. لا حول ولا قوة إلا بالله

اللهم صلى على محمد و على اله و صحبه و سلم

Muhakkikler demişler ki **Allahümme;** (121b) bütün senaları kapsayan bütün isimleri toplayan Allah manasındadır ve Allah'ı övmeye, tazarru halinde ve duada çok kullanılmaktadır. Mim harfi nida harfinin yerine gelmiştir. Hasanu'l Basrî'nin “Allahümme duanın toplamıdır” dediği, Nadr b Şümeyl'in ise “Kim Allahümme derse Allah'ın bütün isimleri ile istemiş gibidir” dediği nakledilmiştir. Hal ehlinin bazıları doksan dokuz ismin mim harfinde bulunduğunu söylemişlerdir. Nakil ve akıl ehli bunları açığa çıkarmaktadırlar. Meramımızı anlatan sözün özeti budur ki; Ey bütün Esmâü'l-hüsna kendisinde toplanan ve âli sıfatların kendinde tahakkuk ettiği (Allah)!

Fesalli, emirdir. Muhammed'in üzerine rahmetin nazil olması için istemektir. Yani ‘Muhammed'in üzerine semadan rahmetini indir’ manasındadır.

Alâ kelimesinin zarar için kullanıldığı söylenmektedir. Evet, lam karşısında kullanıldığında öyle olduğu söylenebilir. Allah diyor ki ¹⁵لها ما كسبت و عليها ما اكتسبت

⁵ Onun kazandığı iyilik kendi yararına, kötülük de kendi zararındadır. (Bakara, 286)

Lehinde şahitlik etti ve aleyhinde şahitlik etti. Lehinde hükmetti ve aleyhinde hükmetti. Her zaman zarar manasında kullanılmaz ve *alâ* ile geçişli hale gelir.

Anla! **Muhammed** ismi, aslında hamede babında ismi-i mefûldur ve hamide kelimesinin mübalağasıdır. Güzel sıfatlar ve kemâlât vasıfları çok olan anlamından, özel isim olarak nakledilmiştir. Âlemlerin Rabbi ve evvelin ve ahirinin Yaratıcısı ona çok hamd etmiş onu çok övmüştür. Bilhassa Makam-ı Mahmud'u ve Livaü'l Hamd'ı açmayı bahşetmiştir. Hâsıl-ı mana; Allah, Muhammed'e dünyada büyük değer vermiş, onun zikrini yükseltmiş, dinini izhar etmiş, kıyamete kadar dinini baki kılmış, ahrette de ümmetinin sevaplarını kat kat artırmakla onlara şefaathçi olmayı nasip etmiş. Denilmiş ki Muhammed, Peygamberin (sav.) isimlerinden en kıymetlisidir. Bu isimle Allah onu çağırıp ve onu isimlendirmiştir. Bunun için Muhammed ismi salâvat için seçilmiş.

Ve Alâ Âlihi. Âl, bir şahsın ailesi, aile fertleri ve bir insana tâbi olan kişiler demektir. Birinci tanım hakkında tafsilatlı kaynaklarda birçok görüş bulunmaktadır.

Ve Sahbihi, *rakib* kelimesinin çoğulunun *rekb* olması gibi *sahib* kelimesinin çoğuludur. Peygambere mensup olan sahabinin tefsiri hakkında ihtilaf edilmiştir. Müslüman olmak şartıyla peygamberle bir saat dahi sohbet edene sahabe denilmiştir. Âl ve sahabi arasındaki fark tafsilatlı kaynaklarda zikredilmiştir.

Ve Sellim lamın kesresi *salli* üzerine açık olduğu gibi matuftur. Her ikisini Kur'an'a uygun olması için cemetmiştir. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا (122 a) Ve *سَلِّمُوا* kelimemiz, *صَلَّى* kelimemiz için tamamlayıcı gibidir ve 'onun selametini noksansız tam olarak devam ettir, insanların ona itaat etmesini arttır' anlamındadır. Âlimler *صَلَّى عَلَيْهِ وَسَلِّم* den sonra *تَسْلِيمًا* gelip gelmeyeceği hususunda ihtilaf etmişlerdir. İbn-i Arafe maksadın ihbar değil, aksine inşâ olduğunu belirterek *سَلِّم* in yeterli olduğunu söylemiştir.

Zikrettiğimiz şeylerde bir karara vardıysak bil ki; Celvetî şeyhleri müritlerine, her gün yüz salâvat getirmelerini tavsiye ediyorlar. Çünkü Peygamber'e salâvat getirmek, kalp ehlinin nezdinde sülûk kapısının anahtarıdır. Çünkü Peygamberimiz (sav.), Allah'a yakınlaştırmak için halk ile Allah arasında bir vasıta. Çünkü O (sav.) velayeti ve nübüvveti cem etmiştir. Kapıyı açması ve sıkıntının ortadan kalkması için onun ruhaniyetinden, onu vesile kılarak şefaath talep etmesi gereklidir. O, salâvatın yüz olmasının sırrı doksan dokuz ismine ve ehadiyetine bakıyor. Delâilü'l-hayrat'ta Peygamber (sav.) buyurmuş: "Kim bana bir salâvat getirirse Allah ona bin salâvat getirir, ateş onun cesedine dokunmaz." Bu evradın sayısının yüz olmasının sebebidir. Sâlik hangi salâvatı getirirse onda bir sakınca yoktur. Kısacası, varid olan salâvat, manasını izah ettiğimiz, bahsettiğimiz salâvattır. Tekrar etmek isteyenler için de tekrarı uygundur. Celvetî

şeyhlerinin Peygamber'e (sav.) salâvatı zikirlerine niçin kattıklarını anla! Çünkü peygambere salâvat getirmede on keramet vardır.

Birincisi: Melik ve Cebbar olan Allah'a salâvat getirilmesi.

İkincisi: Nebi-yi Muhtar olan Peygamber'e salâvat getirilmesi.

Üçüncüsü: Hayırlı olan meleklerle tabi olunması.

Dördüncüsü: Kâfir ve münafıklara muhalefet edilmesi.

Beşincisi: Hata ve günahların silinmesi.

Altıncısı: İsteklerin ve ihtiyaçların karşılanmasında yardım edilmesi.

Yedincisi: Gizli ve açığın aydınlanması.

Sekizincisi: Cehennemden kurtuluş.

Dokuzuncusu: Cennetin nasip olması.

Onuncusu: Rahîm ve Gaffar olan Allah'ın selamıdır.

Hakaiku'l-Envar'da salâvat getiren için kırk keramet olduğu detaylı bir şekilde yer almaktadır. Hatta çok salâvat getirmenin mürebbi olan şeyhin makamına geçeceğini ifade etmiştir. Bitti.

لا اله الا الله

Peygamber (sav.) buyurmuş ki: (122 b) “Ben ve benden önceki peygamberlerin söylediği en faziletli söz لا اله الا الله’tır.” Bil ki “الله” lafzı “لا اله” mahalline bedel üzerine merfûdur. “لا اله”de ibtida üzerine mahallen merfûdur. Mensup olan لا ismine naspemekle bedel yapmak caiz değildir. Çünkü nahv âlimlerinin zikrettiği gibi “لا” sadece nekirelerde amel yapmaktadır. Mevlana İbn-i Kemal tevhid kelimesinde istisna müferrağ (مُفَرَّغٌ) istisnasının uygun olmadığını, gibî ya da الوجود gibî hazfedilmiş haber-iamm fiillerden olur demiştir. الا زيدن örneğinde ما جاءنى الا زيدن failin yerine geldiği gibi “الا الله” da mahzûf olan haberin yerine gelmiştir, denilmez. Çünkü manası Allah dışındaki ilahların varlığını nefyeder. İstisnayı “لا” isminin mahalline bedel yaptığımızda ancak bu mana ortaya çıkar. Çünkü bu istisna ismi, “لا” mahalline geçmektedir. “لا”nın haberi istisnanın da haberi olur. Böyle olduğu zaman Allah Subhanehu dışındakilerin vücudu nefy olur ve istenilen de budur. Allah'ın diğer bütün ilahlardan mugayyir olduğunu nefy ediyor manasında değildir. Allah'ın diğer ilahlara benzemediğini nefy ediyor manasındadır. İstisna müferrağ (مُفَرَّغٌ) bu manayı ifade etmektedir. Çünkü “الا الله” haberin yerine koyduğumuzda, haberi yok ettiğimiz gibi Allah'ı da nefyetmiş olursun. Netice olarak Allah bütün ilahlardan mugayyir olduğunu nefyetmek açıkça tevhidi ortaya çıkarıyor.

Sonra, Celvetî şeyhleri, müridlerine kalplerinden hevanın çıkıp, yakîn nurunun yerleşmesi için her gün yedi yüz kelime-i tevhîdi tavsiye etmektedirler. Şeyhimiz Arif-i billâh İsmail Hakkı demiş ki: “Tehlilin nefyine sol taraftan

başlamak, yüzü de sağa dönmek, isbatı yaparken de yine sola dönmek gerekir.” Çünkü solda karanlık vardır. Nefye onunla başladığında o karanlık sağ tarafa gider. Sağ tarafta da ise nur vardır. İsbatı yaparken yüzünü nurun tarafına çevirirsin, tekrar sola dönersin o sağ tarafına yetiyor. Bitti!

Sâlik, tevhid çekmek istediğinde “لا اله” deki hemze “ا” de, ses uzatmanın caiz olduğu yerde uzatılabilir ama beş eliften fazla uzatamaz. Kıraat âlimlerinin nezdinde Peygamber’de (sav.) en çok sabit olan budur. Tevhid eda edilirken kasır yapamak da uygundur. “اله” daki elifin, medd-i tabi ve zatı med denilen bir elif miktarından fazla uzatılması uygun değildir. Vasil yaparken Allah Lafz-ı Celal’ini tâzim için bir elif miktarından fazla uzatılması caiz görülmüştür. Ama dururken uzatmak orta seviyede okuma ve kısa okunması caizdir. Birincisi daha iyidir. Ama miktarı (123 a) üç elif miktarıdır. “اله” üzerinde durmak küfrü hatıra getirdiği için caiz değildir. Bazıları demiş ki kelime-i tayyibenin bir kısmı imandır bir kısmı küfürdür.

لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ
7 لَا انْفِصَامَ لَهَا Burada işaret edildiği gibi onda kopukluk yoktur. putlardır ve Allah’tan başka ibadet edilen her şey veya Allah’tan başka her şeydir. Anla! Bu kelimelerin hususiyetlerindedir ki, Allah, bu kelimelerin zikrine devam eden kişiyi kötü sonndan, hayat fitnesinden, ruhunu teslim ederken ölüm fitnesinden muhafaza eder, kalbini tevhid üzerine sabit kılar, ölüm sekerâtını üzerinden hafifletir, bedenî ibadetlerin çeşitlerini ona açar. Bütün isimlerin kökenini kendinde toplayan yedi isimden birinci isim. Allah’ın bütün isimlerine vekâlet ediyor. Çünkü bütün esma-i hüsnayı kapsıyor. Manası ondan başka mabud yoktur, mevcut yoktur, sevgili yoktur. Feth eden yoktur, feyz veren yoktur. Celal ve cemel isimlerinin senası bununla olur. Bu âli kelimelerin manalarının tahakkuk ettiği kişiye bütün dini ilimlerin nurları açık olur. Feyz veren de Allah’tır. Allah’tan başka İlahlara bakıyorsan “لا اله” demelisin. Amacında ilim de riyaset kazanmak varsa “لا اله” sana gereklidir. Bütün bunlardan kurtulduğunda “لا” nın nefyinden kurtulursun. “لا” nın isbatıyla Allah’a ulaşırsın. Olmayan şeylerin zikrinden kurtulup var olan şeyin zikriyle meşgul olduğunda Allah Allah dersin. Allah’tan başkasından da kurtulursun.

Allah, bütün isimleri kendinde toplayan tek olan zatın ismidir. Bazılarının hakikat âlemine bu ism-i şerifi vesile kılarak girdikleri söylenir. Âlimlerin çoğuna göre Allah ismi, ism-i azamdır. Uygun olan da budur. Bu Allah’ın özel ismidir. Diğer isimler buna sıfattır. Bununla bütün hadisleri cem edebilirsin. Buna nisbetle diğerleri cüz sayılır. Bu kutuptur, bütün işler buna döner. Allah’ın ilahî hikmetlerindedir ki en ucuzu ve en zahiri eşyaya bedel kılar. Görmüyor musun Hacerü'l-esved ki Allah’ın sağ koludur ve Allah Resulü, diğer nebiler ve asfiya onu öpmüş, zahirdir ve herkes ulaşabiliyor ve makam-ı (123 b) İbrahim (as.) onun ayak

⁷ Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O hâlde, kim tâğütü tanımayıp Allah’a inanırsa, kopmak bilmeyen sapaşgılam bir kulpa yapımıştır.(Bakara, 256)

izlerinin yeridir. Çok mütevazı bir yerdedir. Su ve tuz da böyledir. En sevdiğin şey sudur, yiyecek ve içecekten de kolay bulursun. Mushaf-ı Şerif sadece kralların hazinesinde bulunsaydı çok zahmet çekerdik. İnsanoğlundaki en şerefli cevherler kıymetini bilmediği kulağıdır, gözüdür ve dilidir. Kendisinde bulunduğu halde o başka kıymetli cevherleri aramaktadır ve kıymetli şeyleri kazanma da nefesini tüketir. Bazı âlimler, Allah lafzının başkaları için kullanılmadığını delil göstererek onun ism-i azam olduğunu söylemişler. Esmâ-i Hüsnâ da bu asıldadır.

Celvetî sâlikleri, Şeyh Arif'in gösterdiği istiğfar, salâvat ve tevhide ve onların isminin geçtiği zikirlerle yıllarca devam etmesi sebebiyle isimleri almada kabiliyet kazanıyorlar. İlk olarak şeyh, ismi Celâl olan Allah lafzının her gün yüz kere zikrini vasiyet ediyor. Çok söylemenin zararı yoktur. Allah diyor ki اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا⁸

Biz babamızdan ve cesedimde ruh gibi olan ve Celvetî şeyhlerinin kâmillerinden olan Şeyh Muhammed Edunî'den (Allah ruhuna rahatlık versin) böyle gördük. Allah ism-i Celâl'i ile Allah'ı zikreden kişi hemzeyi “” söyleyip ha “ها” yı sakın kılın. Allah zikreden ha “ها”yı fetha yapar hemzeyi “ا” düşürürse ha “ها” yı lam-ı mudaggameye “لام مدغمه” vasıl ederse hala “هلا” telaffuzu olur. Allah bununla isimlendirilmemiştir ve hiçbir özelliği ortaya koymaz. Çünkü hala “هلا”, levma “لوما” ve levla “لولا” gibi teşvik kelimesidir. Şeyhu'l Ekber Ahmet Muhiddin Arabî demiş ki الله الله الله zikrinin sureti hem hemzeyi “ا” hem de ha “ها” yı sakın ederek nefes bitene kadar söylemektir. Bunun gibi hangi zikirle Rabbini zikrederse sonunu hareke yapmamalı sonunu sakın yapmalıdır. Kim böyle zikretmezse zikrin neticesinden bir şey bulamaz. Allah'ın ismi Kur'an'daki isim gibi olmaz. Bunu her zaman böyle söylemek gerekir. Mesela halla “هلا” Allah'ın isimlerinden değildir. Sonunu fetha yapıp lama birleştirdiğinde halla “هلا” olur. O da yaratılmışlardan bir yaratığın ismi olur. Anla hüve “هو” kesin bir dille bil ki Allah'tan başka hiçbir mevcudatı İlah görmeyenlerin nezdinde hüve “هو” sadece Allah'a delalet eder. Merhum Mevlana Şeyhzade Beydavi (124 a) İhlas suresi tefsirinin haşiyesinde demiş ki: Hüve “هو” kelimesi mukarribinin makamına işaret eder. Mukarribîn ise eşyanın mahiyetine ve maksatlarına baktıklarında şüphesiz Allah'tan başka bir şey olmadığını görenlerdir. Allah Hak'tır ve zatı kendinden olandır. Allah dışındaki şeyler mümkünâttir. Mümkün ise, ona baktığın zaman yok hükmündedir. Mukarribînler, Allah'tan başka hiçbir mevcudu görmezler. Hüve “هو” kelimesi ne kadar mutlak işaret içinse, muradı belli etmede bir şeye muhtaçtır. Muradı tayin etmede herhangi bir şekilde bir şeyin ondan önce olması gerekir. Veyahut ondan sonra onu tefsir edecek bir şeyin olması gerekirken, onlar bu kelime ile Hak Subhanehu'ya işaret ederler. Buna işaret ederken de murat edilen zatı başkalarından ayırt edecek bir şeye de gerek yoktur. Çünkü ayırt edecek şeye muhtaç olmak işaret edilmesi gerek birçok şeyin olması durumunda ve karışıklık olması durumunda ihtiyaç olur. Daha önce beyan ettiğimiz gibi onlar akıllarının gözü ile görmüyorlar. Sadece tek olanı görüyorlar. Bu sebepten dolayı

⁸ Allah'ı çokça zikredin. (Ahzâb, 41)

hüvenin “هو” merciini bilen Mukarribînler için hüve “هو” lafzı Allah'ı tam tanımada yeterlidir. -Buraya kadar şehzadenin haşiyesinin izahı-

Sonra Celvetî şeyhi müridini İsm-i Allah'a devam etmesiyle, müridinde bazı esrarı gördükten sonra **Hüve** ismini vasiyet eder. Fakat nefsinde ve afakta Allah'ın ayetlerini müşahede etmesi ve gaybî şeylerin hazır şeyler gibi olması için hüvenin “هو” ha'sı “ها” gibi gözünü ve basiret gözünü açarak hazır bir kalple devam etmesi gereklidir. Hüve nin “ha”sı “ها” mahreçlerin başında vavda “و” mahreçlerin sonundan çıkar. Bunun için kim hüve “هو” derse külli ve cüzi mahreçleri kendinde toplamış gibi olur.

Bil ki **Hayyun** “حی”, ezeli ve ebedi hayata sahip, bilen Allah'ın infialidir. Tayyibî diyor ki; arkadaşlarımızın çoğu ve Mutezile ehli demişler ki Hayy “حی” hakiki bir sıfattır ve Allah'ın zatıyla kaimdir. Allah'ın kudreti o sıfat ile vardır. Diğerleri ise onun manasını bilme ve kudret vasfı olduğunu ve ondan zeval olmayacağını söylemişlerdir. Bu durum, bu ismi Allah için kullandığımızda vardır. Bu ismin bizim hakkımızda manası ise; hayvan cinsindeki belirli mizacının normal olması demektir. O normal ve tâbi olan güzel ve iradi hareketleri kabul eden bir kudrettir. Kulun nasibi Hayy'dan nedir? Allah sayesinde ölmek “حی” için hayy olur. Allah'ın velileri ölmezler. Sadece bir evden başka bir eve giderler. Allah'ın dediği gibi (124 b)

وَرَبِّهِمْ يُزَوِّجُونَ عِنْدَ أَحْيَاءٍ بَلْ أَمْوَاتًا اللَّهُ سَبِيلٌ فِي قِتْلُوا الَّذِينَ تَحْسَبْنَ وَلَا

Kuşeyrî demiş ki Allah Hayy'dır ölmez, alîmdir, ona tevekkül etmek sahihtir. Allah buyurdu. ¹⁰وتوكل على الحى الذى لا يموت. Kim bir mahlûka itimad etse ve hâcet günü için tevekkül ederse muhtaç olduğun günde o adam vefat etse o zaman umudun boşa gider. Celvetî şeyhleri müritlerine Hayy olan Allah'ın kulu olması için Hayy ismini vasiyet ediyorlar. Kim Hayy ismine devam ederse yeryüzü onun cismini yemez. Çünkü yeryüzünün kuraklığı onun için rutûbet olur. O da ebedi hayatın ve daimi selametın vesilesi olur. Su da Hayy ismine mazhardır. Ona bir damla su isabet etse ona tesir eder ve geliştirir. Allah'ın dediği gibi و من الماء كل يا حى يا حى يا حى Ey sâlik sen bunları bildiğinde ölmeyen ve sağ olan Allah'ın zikrini يا حى يا حى يا حى diyerek ebedi hayatta kalbinin hayy olması için zikret! Yaratılanlar onun tedbiri ile kaimdirler. Onları ve rızıklarını muhafaza eder. Ne kadar kendini masivadan ve insanlardan kurtarsa onun nasibi o kadardır. Onun manası da Allah'ın Celâl sıfatlarından ve efali sıfatlarından meydana gelmiş olmasıdır. Kuşeyri diyor ki kim Allah'ın Kayyum olduğunu bilirse tedbirin sıkıntısından ve istiğfarın yorgunluğundan kurtulur. Allah'a tevekkül etmenin rahatı ile yaşar. Artık hiçbir şeye değer vermez. Kalbinde dünya yer almaz.

⁹ Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar. Âl-i İmrân,169

¹⁰ Sen, o ölümsüz ve daima diri olana (Allah'a) tevekkül et.(Furkân, 58)

¹¹ Diri olan her şeyi sudan meydana getirdiğimizi görmediler mi? (Enbiyâ, 30)

Kayyum; deyyum gibi fe'ûlun bâbındandır. Sühreverdi diyor ki Kayyum ne fazladır ne de noksandır. Sona ulaşmadığında fazlalık gerekir. Noksan da sona ulaşmamaktır. Sonları ve gayeleri yaratan Allah'tır. Bil ki istenildiği zaman veren, dua edildiği zaman icabet eden isim, İsm-i âzamdır. Kâsım ve ekser meşayihu'l kirâm demişler ki Hayy ve Kayyum ism-i azâmdır. Ya da ayrı ayrıdır. Peygamberimiz çoğu insanların Allah'tan isterken, Allah'ın Hayy ve Kayyum isimleriyle istediklerini duymuş ve Peygamber onlara ism-i azamla dua ediyorsunuz demiştir.

Şeyhimiz Ârif, Hayy ismi yokluğa, Kayyum ismi ise bekaya işaret eder demiştir. Kayyum isminin manasını anladığında (125 a) bil ki Celvetî mürîdi şeyhinden, onu şeytandan ve kötülüğü emreden nefisten koruması için ism-i Hayy'dan sonra ism-i Kayyum'u alır.

Hakkun, Allah'ın isimlerinden birisi de Hakk'tır. Hakk mevcuttur ve ilahlığı sabittir. Allah'a nispetle bütün şeyler bâtil sayılır. Bunun için Peygamberimiz, Lebid'in sözünü övmüştür. Dikkat edin Allah'tan başka herşey bâtildir! Peygamber (sav.) da haktır. Onun manası ise o hak üzerinde sabittir demektir. Çoğu âyetlerde Allah Peygamberi Hakk ismiyle isimlendirmiştir. Mesela, ¹² قد جاءكم فلما جاءهم الحق من عندنا, الحق من من ربكم¹³ Hakk'ın âyetlerdeki manası bâtilin zıttıdır ve "Hakka"dan gelmektedir. Sebete manasındadır. O değişmeyen sabittir, üzerine bâtil gelmez. Hak, peygamberimize nispetle doğruluğu ve emri geldiği zamandır.

Sonra Şeyh, mürîdine mürîdin kalbinde Hakk'ın tecelli etmesi ve Hakk ile beraber olması için bu ism-i Hakk'ı tavsiye eder. Çünkü salık ne kadar ya Hakk ya Hakk dese Hak üzerinde daha fazla hak olur, bütün fiil ve davranışlarında hak olur ve hak üzerine sabit olur. Hakk ismi altıncı isimdir. Gizli olmadığı gibi itminana bakıyor.

Kahhar, ondan başka yoktur, kaza ve kaderinin musahharı ile her şey kudreti altında mağlup olandır. ¹⁴ وهو القاهر فوق عباده mercii de onun kudretidir. Bazıları demiş ki helak ve benzeri şeylerle zalimlere zelil edendir. Bu da efal isimlerindedir. Böyle söyleyen ne güzel söylemiştir. Onun gücü yanında bütün kötülerin ve zalimlerin gücü yok olur. Onun saltanatı yanında kralların ve kendini büyük görenlerin saltanatı yok olur. ¹⁵ لِمَنْ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ. Allah bu hitâbı yaparken zalimler ve kendini büyük görenler nerededirler? Bil ki Allah onların nefislerini ceza korkusuyla musahhar etmiştir. Allah ariflerin kalplerini de ona yakın olmaları sebebiyle kahhar etmiştir (musahhar etmiş). Allah'ı bulanların ruhlarını da hakikati keşfetmekle kahretmiştir (musahhar etmiş). Allah'ın fiillerinin sultanlığı âbidi istila ettiği için âbidin nefsi yoktur. Ârifin kalbi yoktur.

¹² Size Rabbinizden gerçek (Kur'an) gelmiştir. (Yunûs,108)

¹³ Onlara katımızdan gerçek gelince. (Kasas, 48)

¹⁴ O, kullanının üstünde mutlak hâkimiyet sahibidir. (En'am, 18)

¹⁵ Bugün mülk (hükümlerlik) kimindir? Tek olan, her şeyi kudret ve hâkimiyeti altında tutan Allah'ındır. (Mü'min, 16)

Allah'a yönelme sultanlığı onu istilâ etmiştir. Allah'ı bulanlar da ruhsuzdur. Çünkü onun cemâlinin ve celâlinin keşfi onu istilâ etmiştir. Ârif ne zaman Allah'a yaklaştıran şeylerden uzaklaşmak isterse Allah'ın korkusu onu kahhar eder ve ruhunu Allah'a vermesine yönlendirir. Ne zaman âbid nefisle cihat etmekten vazgeçmeye çalışırsa (125 b) ceza korkusu onu Allah'ın sevgisine döndürür. Ef'allerin mağlubiyeti ile cemâl ve celâllerin mağlubiyeti arasında nice fark vardır. Müride nispetle Kahhar içinde büyük kıyamet vardır. Ne zaman diğer isimleri Kahhar isminin yanına getirsen vücudu tamamen yok olur. Ne zaman kendini fâni görürse aşk kıyâmeti kopmuş ve mecaz köprüsünden geçmiştir. Bunun için ariflerin kıyâmeti onların iddiası isteğidir, sözü söylenmiştir. Sâliklerin çoğu nefsi emmareyi ve düşmanları yenme gibi faziletlere bu isim sayesinde ulaşmıştır. Celvetî sâliklerinin yanında böyle bir insan kemal ehlinde sayılır ve irşâd etmede de hürdür. Celvetîler isimlerin şekillerine itibar etmezler, aksine ondan maksat olan manayı zikrederler. Ama isimlerin de faydaları vardır. İrfan ve selam nimetini tadanlar isimlerin de faydası olduğunu bilirler.

El-Vehhab, nimetleri çok ve vermesi de daimi olandır. Allahu Teâlâ buyuruyor. ¹⁶وَإِنْ تَعْلَمُوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا ¹⁷وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَّ اللَّهِ وَإِنْ تَعْلَمُوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا Hakiki hibe nedir? Karşılık beklemeden vermektir. Bir şey için veren müsteiddir, Vehhab değildir. Vehhab'ın manası budur. Cevletî sâliki, kalbinin Allah'ın vergisine mazhar olması için bu isimlere tam olarak tabi olarak ve onun manasını kalbinde tefekkür ederek bu şerif isimleri alır ve her gece ve gündüz onunla meşgul olur.

El-Fettâh, yaratılanlar arasında hüküm verendir. Fethten gelir ve hüküm manasındadır. ¹⁸وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ Allah'ın bu ayeti de hüküm manasındadır. Çünkü hüküm iki düşman arasındaki kapalı bir meseledir. Allah, hakkı ve batılı Peygamberleri göndermekle ve kitapları nazil etmekle, naklî ve akfî delilleri tebliğ etmekle beyan etmiş ve izah etmiştir. Bu hükmün mercii de ilimdir. Fettâh'ın hazineleri mahlûkata açan olduğu söylenmiştir. ¹⁹وَ عِنْدَهُ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا ²⁰مَا يَفْتَحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا. Fettâh, ister hissi ister manevi misafir gelmesine sevinmek demektir. İki düşmana hak üzere hükmetmek için onları misafir etmeye sevinmek gibidir. Bazı salihler ise Fettâh'ı, (126 a) isyan etmekle nimetlerin kapısını kapatmayan, onu unutmakla rahmetini ulaştırmayı unutmayan olarak tanımlamaktadır. Denilmiş ki, Müslümanların kalbini marifetiyle açan ve âsilerin üzerine de mağfiret kapısını açan Allah Fettâh'dır. Bazıları da Fettâh'ın tefvik kapısını nefislere açan, sırlarına hakikat kapısını açan olduğunu söylemişlerdir. Senin nasibin bu isimden nedir? İnsanlar arasında hükmet, matluplarına yardım et, din ve dünya işlerinde hakka yardım eden şeyleri kolaylaştırmaya önem ver ki bu isimden senin de nasibin olsun! Bil ki

¹⁶ Hâlbuki Allah'ın nimetini saymaya kalksanız onu sayamazsınız. (Nahl, 18)

¹⁷ Size ulaşan her nimet Allah'tandır. (Nahl, 53)

¹⁸ Ey Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında gerçekleşen hükmet. Çünkü sen hükmedenlerin en hayırlısıdır. (A'raf, 89)

¹⁹ Gaybin anahtarları yalnızca O'nun katındadır. Onları ancak O bilir. (En'am, 59)

²⁰ Allah, insanlar için ne rahmet açarsa, artık onu tutacak (engelleyecek) yoktur. (Fâtır, 2)

melekût kapısı sana açılana kadar, gayb esrarları ve keşf nurları sana tecelli edene kadar ihlâsla bu isimle meşgul ol! Sonra Celvetî sâlik kendisini ismi Vâhid ile ve Vâhid'in manası ile meşgul eder.

El-Vahid Allah'ın zatında cüz olmaz, sıfatında benzeri yoktur ve fiillerinde ortağı yoktur. Mesabih'de demiş ki: El-Vahid, zâtı tek olandır. Ortağı yoktur. Ehad ise sıfatları tektir. Sıfatlarında ortağı yoktur. Kulun bu isimden nasibi nedir? Kul Tevhid dalgasına kendini daldırır, birlik denizinde gark olur, hatta baştan sonra kadar Vâhid ve Sâmed'den başka kimseyi görmez. Celvetî sâlik Vâhid isminden sonra Ehâd ismi ile meşgul olur.

El-Ehad, sıfatları tek olandır sıfatlarına kimse ortak olamaz. Denilmiş ki vahdet parçalanmaz ve taksim edilemez manasında murad edilir. Bu mana ile Vâhid çokça zikredilmektedir. Allah yücedir ve benzeri olmadığı için zatına çokluk ve ortaklık sirayet edemez. Allah terkıpten ve miktardan münezzehtir olduğu için ne parçalanma ne de taksim olma kabul edilmez. Bu söz daha açıktır. Allah daha iyi bilir.

Tayyibî diyor ki; Vâhid ve Ehâd de vahdetten gelmiştir. Lafz bakımından ikisi arasındaki fark birkaç vecihtir:

Birincisi, Ehâd, isbatta Allah dışında kişiler için kullanılmaz. Allah Ehad'dır denilir. Zeyd Ehâd'dır denilmez ama Vahid Zeyd için kullanılabilir. Bu Ehad'in manası kendisi ile birlikte sayılanların yokluğunu belirtmek için kullanılmıştır.

İkincisi, Ehâd'ın olumsuzu umûmidir. Ama Vâhid'in olumsuzu umûmi değildir. Mesela, birisi evde yoktur. (Vâhid) iki, üç olabilir. Ama birisi evde yok (Ehad) iki, üç vardır diyemeyiz. (126 b) Bunu Ehâd'da söylemek câiz değildir.

Üçüncüsü, sayıyı Vâhid ile başlatırız. Ama Ehâd ile başlanamaz.

Dördüncüsü, ta "التاء" Vâhid ile bitişebilir ama Ehâd ile bitişmez.

Mana yönünden de Vâhid ve Ehâd arasında birkaç vecihle farkları vardır.

Birincisi, yapı bakımından Ehâd'in manası Vâhid'den daha fazladır. Çünkü bu sıfat-ı müşebbehendir. Sabit olan şeyler için kullanılır.

İkincisi, vahdet parçalanamaz manasında kullanılır. Bazen de güneşin teklifi gibi benzer manasında kullanılmaktadır. Ama Vâhid kelimesi en fazla birinci anlamda kullanılır. Ehâd en fazla birinci anlamda kullanılır, Vâhid de en çok ikinci anlamda kullanılır. Bunun için Ehâd çoğul olarak kullanılmaz. Mesela Ezherî, Ahmet b. Yahya'ya Ehad'in neyin çoğulu olduğunu sormuştur. O da Vâhid'in çoğulu olduğunu söylemiştir. Şâhidin ceminin eşhad olduğu gibi. Bunlarla sayıya başlayamazsın. Vâhid birleştirme için Ehâd ise ayırmak için kullanılır. İnsanlara ulaşan nimetler Vâhid'den, onlardan aldığı nimetler ise Ehâd'den alınmıştır. Celvetî sâlikleri şeyhlerinden ismi Samed'i alırlar.

Es-Samed, 'kendisinde korku olmayan ve bütün duvarları yıkan, kendisi yemek veren ama kendisine yemek verilmeyen efendi' manasındadır. Allah, hâcet ve âfetlerden münezzehe olan, zeval olmayan, bâki, isteklerde ve olaylarda kendisine yönelen ve itimat edilendir denilmiştir. Din ve dünya işlerinde kendisine yönelen kişi o isimden hissesini almıştır. Kim tevhidde kökleşirse ve dinde sabit kalırsa, şüphelerden ve belalardan sarsılmayan hissesini almıştır. Kuşeyrî, bu vasfı tanıyanların nefsini fena ve zeval ile tanıması, kâinata da fena ve geçici gözüyle bakması hakkıdır demiştir. Bu vasfı tanıyan dünyanın malını istemez hatta helali bile istemez, haramı nasıl ister? Bu ismi tanıyanlar insanlara yemek verir ama insanlardan istemez, birine muhtaç olduğunda hiç kimseye yönelmez, bütün haletlerde tam doğru tevekkül eder ve rızkı konusunda şüpheye düşmez. Nasıl bir yaratılmış sayesinde zengin olmamışsan rızkına da ortak olamaz. Bir insan hacetlerde Allaha yöneldiğini bildiği zaman, hacetini Allah'a şikâyet eder, yokluğunu Allah'a şikâyet eder ve Allah'a yönlendirir. Allah'ın bütün tasarrufuna kendisini bağlar ve bütün vesileleri uzaklaştırır.

(127a) Celvetî arasında kullanılan on iki ismi sana açıkladık. Allah o sâlikleri Allah'a ulaşanlardan kılınsın, zındıklardan ve inkârlardan Mustafa Mürteza'nın Nebi'nin şerefiyle muhafaza etsin! En temiz ve en kapsayıcı salât ve selâm Ona ve âl ve ashabına olsun!

Bu risalenin telifi ve tahriri 1204 senesinde tamamlanmıştır.